

Skoletjenestefænomen og skole-kultursamarbejde i Danmark

Hvad er 'skoletjeneste' egentlig for en størrelse, og hvem retter den sig mod? Hvorfor har kært barn også mange andre navne som for eksempel formidlingstjeneste, uddannelsestjeneste eller læringsafdeling, og hvordan fungerer det i praksis? Læs mere i artiklen som er det danske bidrag i en nordisk kortlægning af skole-kultursamarbejde. Kortlægningen er en del af et større projekt i samarbejde med NCK – Nordisk Centrum for Kulturarvspædagogik, og projektet er støttet af blandt andre Nordisk Kulturfond.

Forfatter: [Marie Bonde Olesen](#)

Foto: af Gertrud Latif Knudsen. Bornholms Kunstmuseums skoletjeneste samarbejder her med elever fra Svartingedal Skole om udvikling af undervisningsforløb i forbindelse med projektet Museet i den åbne skole.

De danske kulturinstitutioner har i mange årtier arbejdet med undervisning, hvilket blandt andet kan understreges af, at begrebet museumspædagogik blev introduceret i 1969 (Boritz, 2018. s. 33). Folkeskolereformen fra 2013 med dens punkt om den åbne skole/Åben Skole (Folkeskoleloven -Bekendtgørelse af lov om folkeskolen, Kapitel 2, § 3, stk. 4) og andre elementer ved reformen, for eksempel Fælles Mål og understøttende undervisning, har unægteligt sat ekstra gang i både konkrete samarbejdsprojekter, tilpasning af eksisterende undervisning samt diskussionen om kulturinstitutionernes lærings- og dannelsespotentiale. I forbindelse med reformen blev der etableret et koordinerende netværk ved navn Nationalt netværk af skoletjenester, der finansielt er et samarbejdsprojekt mellem undervisnings- og kulturministeriet, altså skole-kultursamarbejde på ministerielt niveau, hvilket ikke havde været etableret før.

I årene 2009-2012 etableredes museumsundervisningscentre MUSKO for region Syddanmark og Museumsundervisning Midt/Nord for regionerne Midt- og Nordjylland, men disse var blot støttet af Kulturstyrelsen. Administrativt og organisatorisk er SkoletjenesteNetværket forbundet til institutionen Skoletjenesten, hvis grundkerne også er samarbejde mellem undervisningssektoren og kultursektoren på kommunalt og institutionelt niveau.

Overordnet er 'skoletjeneste' en form for pædagogisk virksomhed hos eksterne institutioner rettet mod skoleelever. Skoletjenestefænomenet har dog flere udformninger forstået på den måde, at begrebet bruges om forskellige måder til at styrke eksterne læringstilbud og skolens samarbejde med eksterne institutioner. Skoletjenestemodellen, hvor der samarbejdes og

samfinansieres mellem kommune og f.eks. kulturinstitution, er blevet beskrevet som et unikt dansk fænomen (Zipsane mfl., 2017, s. 38). Der vil i det efterfølgende blive set nærmere på både skoletjeneste som begreb samt modeller og institutioner.

Skoletjeneste som begreb og forskellige former for skoletjeneste

I 2006 udgav Kulturministeriet en udredning om museernes formidling, hvori begrebet skoletjeneste skitseres (Kulturministeriet, 2006, s. 123):

” Museumsundervisningen har dybe rødder, men siden 1970, hvor Skoletjenesten på Sjælland blev skabt som et samarbejde mellem skolevæsen og museer, er begrebet ”skoletjeneste” blevet synonymt med de særlige tilbud, som museer, kulturinstitutioner og foreninger m.fl. retter mod skoler. Brugen af navnet ”skoletjeneste” er således udtryk for, at det enkelte museum har en målrettet indsats i forhold til skolerne, der som regel omfatter undervisning og aktiviteter i forbindelse med besøg, undervisningsmaterialer, lærerkurser og etablering af lærernetværk.

Her defineres skoletjeneste som den eksterne institutions indsats over for skolerne, og dette kan også siges at være den mest gængse forståelse af begrebet. I selve afviklingen af skoletjeneste er der dog flere metoder, samarbejdsformer og afviklere, selv om det samme ord anvendes, hvilket også er grunden til at man kan have forskellige associationer omkring begrebet skoletjeneste. Hvis begrebet tages for dets umiddelbare betydning, nemlig at man gennem arbejdet servicerer skoler, så har alle institutioner, der formidler viden til (grund)skolen en skoletjeneste, men som ved enhver navngivelse af afdelinger er der truffet bevidste valg, om man vil kalde undervisningsdelen for skoletjeneste eller noget andet.

Nogle vælger ikke at kalde det skoletjeneste ud fra f.eks. en holdning om, at det kun retter sig mod grundskolen, hvor andre ser begrebet som mere inkluderende til også at gælde f.eks. dagtilbud og ungdomsuddannelser. For eksempel ULF i Århus, der nævner, at de lægger sig op ad den sjællandske Skoletjenesten, men vælger ikke at kalde sig det pga. ”skole”. MYRTHUE i Esbjerg bruger det men kun på grundskoleområdet (nærmere beskrevet i senere afsnit). Skoletjenesten bruger det bredt rettet mod alle målgrupper. Derved kan to museer med ensartet formidling have valgt i det ene tilfælde at kalde sin afdeling for skoletjeneste og det andet eksempelvis for formidlingstjeneste, uddannelsestjeneste eller undervisningsafdeling. På kommunalt plan kan der også være truffet valg om tiltag med anden benævnelse, for eksempel kulturtjeneste, kulturrygsæk og mere stedspecifikke navne som MitØstfyn, SkiveDNA og ULF i Århus.

Udformninger af skoletjenestefænomenet

I nedenstående beskrives bredden i brugen af skoletjenestebegrebet i dag efterfulgt af konkrete eksempler på museer, kommuner og institutioner, som bruger ordet skoletjeneste om deres formidlingsvirksomhed. Det pointeres dog, at man altid ved skitseringen af modeller ikke kan tage højde for en til tider mere nuanceret virkelighed, for eksempel at museet til

trods for selv at finansiere formidlingen modtager et mindre kommunalt tilskud til at give gratis forløb til kommunens skoler eller børnehaver. Modellerne er altså grundtyper, hvor eksemplerne kan rumme mindre elementer af andre typer, og der er ikke taget højde for organisationsform som for eksempel selvejende institutioner eller graden af statstilskud. Fælles for eksemplerne er, at de bruger begrebet skoletjeneste i deres arbejde og virksomhed. Ved eksemplerne er der fokus på kulturinstitutioner.

Skoletjeneste som formidling på institutionen finansieret af den enkelte institution

Skoletjeneste kan bruges om en institutionel model, hvor skoletjeneste er navnet på f.eks. et museums underafdelingen, der arbejder med at formidle institutionens viden og indhold til børn og unge i form af undervisnings- og læringstilbud, og hvor museet finansierer personerne ansat til dette fuldt ud.

- [Naturhistorisk Museum, Aarhus](#)
- [Museerne i Fredericia](#)
- [Museum Amager Skoletjeneste](#)
- [Museerne i Brønderslev Kommune](#)

Skoletjeneste som formidling på institutionen samfinansieret mellem kommune og institution

Skoletjeneste kan bruges om en kombineret kommunal og institutionel model, hvor institutionens undervisnings- eller formidlingsenhed betegnes skoletjeneste, og hvor ansatte her er delvist finansieret af kommunen, men hvor disse fysisk er placeret på institutionen. Ved en større institution, der strækker sig over flere kommuner, f.eks. ved museumsfusion, kan der være samarbejder kommunerne imellem og med museet.

- [Vikingskibsmuseet](#)
- [Museet for Samtidskunst](#)
- [Museum Vestsjælland](#)
- [Den Blå Planet](#)

Skoletjeneste som formidling varetaget af medarbejder finansieret af kommunen

Skoletjeneste kan bruges om en kommunal model med kommunens egne læringstilbud eller med finansiering af institutionens læringstilbud, hvor formidlerne kan være enten placeret på kommunen eller på institutionen. Kommunens tilbud kan f.eks. være i naturen, i byrummet eller på institutionen. Under denne model er også Folkekirkens mange skoletjenester rundt om i landet, hvor aflønningen af formidlere (der enten også er ansat på skolen eller i kirken) dog ikke sker af kommunerne men gennem provstierne eller menighedsrådene.

- [Vendsyssel Historiske Museum](#)
- [Skanderborg Skoletjeneste](#)
- [Skoletjenesten Aalborg kommune](#)
- [Folkekirkens Skoletjeneste København-Frederiksberg](#) (Danmarks første folkekirkelige skoletjeneste. I dag findes disse i byer over hele landet)

Skoletjeneste som institution og paraplyorganisation

Skoletjeneste kan bruges om en institution, der samarbejder bredt med organisationer i andre dele af landet ud over deres umiddelbare dækningsområde og arbejder med andet end læringstilbud, f.eks. konsulentarbejde, efteruddannelse og kompetenceudvikling. Skoletjenesten (i ovenstående citat benævnt Skoletjenesten på Sjælland) er formentlig det bedst kendte eksempel på dette, hvor denne i dag fungerer som en paraplyorganisation, der arbejder på at samle og formidle de eksterne læringsmiljøer i Danmark samt fungerer som videncenter gennem videndeling, konsulentvirksomhed, videreuddannelse og intern kompetenceudvikling. Skoletjenestens sigte er nationalt, men selve modellen er bygget op om samfinansiering mellem kommune og kulturinstitution, hvori indgår en lang række museer og kommuner på Sjælland. Skoletjenestens centrale driftsmidler kommer fra Københavns Kommune, Frederiksberg Kommune og Undervisningsministeriet.

- [Skoletjenesten](#)
- [MYRTHUE – Natur, Kultur & Læring](#), herunder Skoletjenesten i Esbjerg kommune

Skoletjeneste som netværk

Skoletjeneste kan bruges om et netværk, der arbejder med at samle, videndele og skabe netværk mellem lokale skoletjenester. Relateret til Skoletjenesten findes Skoletjenestenetværket – Nationalt netværk af skoletjenester med regionalt placerede koordinatore over landet, der arbejder med at styrke den nationale sammenhæng samt med styrkelse og kvalificering af kulturinstitutioners læringstilbud og samarbejde med skoleverdenen. Ligeledes er der Landsnetværket for folkekirkelige skoletjenester, der er en sammenslutning af lokale folkekirkelige skoletjenester og skole-kirke-samarbejder over hele landet.

- [Nationalt Netværk af Skoletjenester](#)
- [Landsnetværket af folkekirkelige skoletjenester](#)

De første skoletjenester

Grundstenen til institutionen Skoletjenesten (tidligere Skoletjenesten København) blev lagt i 1970, hvor Sten Krog Clausen, daværende leder af Biologisk Samling, der lå under Københavns Kommunale Skolevæsen, skabte et samarbejde mellem denne og Zoologisk Museum (Staack, 1994, s. 117). Parallelt med dette lagdes i 1970 også grundstenen til Skoletjenesten i Esbjerg kommune, hvor landets første naturskole blev oprettet (Adriansen og Hyllested, 2011, s. 11). Begge skoletjenester havde sit afsæt i naturfaglig formidling og begge udviklede sig hurtigt i løbet af 1970'erne. Dog kan man sige, at blandt andet deres institutionelle afsæt har været forskelligt, idet Skoletjenesten i Esbjerg startede i et skovløberhus med fokus på naturskole og naturvejledning, og Skoletjenesten i København var et samarbejde mellem kommunens skolevæsen og et museum, hvilket kan have haft betydning i forhold til, at de to institutioner har udviklet sig forskelligt op til i dag.

Skoletjenesten i København har i høj grad gennem de sidste snart 50 år udvidet sin institution både geografisk og aktivitetsmæssigt, hvorfor den i dag primært benævnes Skoletjenesten eller i mindre grad Skoletjenesten på Sjælland. Allerede et par år efter etableringen af samarbejdet mellem Københavns Kommune i form af Biologisk Samling og Zoologisk museum udvidedes samarbejdet til også at gælde Zoologisk Have og Danmarks Akvarium (Staack, 1994, s. 118). Skoletjenestens nuværende leder Poul Vestergaard kom med i arbejdet i 1975 som studerende, og hvorvidt den spirende institution brugte selve ordet fra 1970 ved det første

samarbejde er uvist, men ved udvidelsen af samarbejdet i 1972 anvendtes begrebet Skoletjenesten (Vestergaard, 2018). Fra 1975 var flere kommuner og amtskommuner, herunder Københavns Amtskommune, Roskilde Amtskommune, Frederiksborg Amtskommune, Frederiksberg Kommune og Københavns Kommune med i ledelsen og med til etablering af selve institutionen Skoletjenesten, der officielt kan siges at finde sted i 1976, hvor en egentlig samarbejdsaftale blev underskrevet ved et stiftende repræsentantskabsmøde (Staack, 1994, s. 118). I 1977 ydede Storstrøms Amt og Vestsjællands Amt også tilskud til ordningen, og Skoletjenesten udvidede sit virke til flere dele af Sjælland.

Modellen, som Skoletjenesten de første årtier var bygget op, efter refererer til ovennævnte model, hvor kommunen/amtet finansierer formidlingsmedarbejderens arbejde på kulturinstitutionen. Flere samarbejder kom fortsat til og i løbet af 1990'erne ændredes modellen og blev i højere grad baseret på samfinansierede stillinger mellem kommune/amt og kulturinstitutionen, og de ansatte blev undervisnings- og udviklingsansvarlige (Skoletjenesten, nyhedsbrev, 18-09-2017). I dag er finansieringen oftest ligeligt delt mellem parterne. Ved kommunalreformen i 2007 blev amterne nedlagt, og ligeledes Københavns Amt, hvorigennem Skoletjenesten modtog midler. I stedet overgik fordelingen af midler til Undervisningsministeriet, hvorigennem Skoletjenesten også modtager midlerne i dag.

Som indledningsvis nævnt, blev der i forbindelse med folkeskolereformen i 2013 etableret et Nationalt netværk af skoletjenester, hvor de to centre MUSKO og Museumsundervisning MidtNord kan siges at være forløbere for etableringen af dette. Netværket er finansielt et samarbejdsprojekt mellem Undervisnings- og Kulturministeriet, og 5 regionale koordinatore er placeret rundt om i landet. Administrativt og organisatorisk hører netværket under Skoletjenesten, der var inviteret med til ministeriernes indledende drøftelser, og på baggrund af blandt andet Skoletjenestens arbejde med viden- og erfaringsdeling samt opkvalificering blev de vært for det nationale netværk. Netværket er blevet forlænget løbende siden deres 3-årige projektperiode, senest til udgangen af 2018, og der afventes i øjeblikket afklaring om mulig permanent løsning.

Grundstenen til Esbjerg Kommunes Skoletjeneste etableredes i 1970 i Guldager Plantage, hvor landets første naturskole blev oprettet. Biologikonsulent Olav Poulsen og kommunal plantør Thomsen kunne ikke forstå, at når elever i folkeskolen skulle lære om naturen, gik de ind i et klasselokale frem for ud i naturen (Jubilæumsskrift Skoletjenesten, 2010, s. 6). Siden 1910'erne har Esbjerg kommune oprettet lejrskoler og opkøbt naturarealer til befolkningens rekreation f.eks. plantagerne Marbæk og Guldager, og dette slog altså igennem i den pædagogiske praksis i slutningen af 1960'erne. Ideen til et historisk værksted opstod samtidig med indvielsen i 1970, og der blev udarbejdet forslag til "Jernalderlandsbyen" i Guldager Plantage med Esbjerg Museum som samarbejdspartner. Med bred opbakning til projektet rekonstrueredes et jernalderhus i løbet af et par år, og fra skoleåret 1973 tilbød man klassebesøg varetaget af pædagogiske instruktører.

Op gennem 1970'erne udvikledes mange forskellige tilbud, der indtil 1991 var fordelt over forskellige konsulenter og forvaltninger, men i 1991 blev de samlet under betegnelsen "skoletjeneste." Disse er grundlaget for institutionen, der i dag hedder MYRTHUE – Natur, Kultur & Læring, og Skoletjenesten Esbjerg er et blandt flere af kommunens tiltag, hvor dette specifikt er målrettet grundskolen. MYRTHUE/Esbjerg kommune var den første til at lancere begrebet dagtilbudstjeneste, som er læringstilbud rettet mod 0-6 årige. MYRTHUE havde i

flere år afholdt naturpædagogkurser og haft samarbejder med dagtilbud. I dialog med disse fandt man ud af, at tilbuddene ikke skulle ligge under deres skoletjeneste, men at der var behov for at henvende sig direkte til målgruppen, dagtilbuddene. Brugen af skoletjenestebegrebet og synet på dets inklusion/eksklusion adskiller sig altså fra brugen af begrebet hos Skoletjenesten (Sjælland).

Modellen, som Skoletjenesten i Esbjerg overordnet er bygget op, om refererer til ovennævnte model, hvor kommunen/amtet finansierer formidlingsmedarbejderes arbejde med udeskoletilbud og tilbud ved historiske værksteder. Dog er der også partnerskabsaftaler med institutioner som Ribe Vikingecenter, hvor Esbjerg Kommune betaler for, at kommunens skoler kan modtage gratis tilbud. Igennem det sidste årti er udviklingen mod højere grad af samarbejde og videndeling med andre institutioner øget, for eksempel museerne. Der samarbejdes om udviklingstiltag og fælles økonomisk bidrag for eksempel ved at stille med medarbejdere med forskellige kompetencer. Dette er en form for samfinansiering, der dog ikke retter sig mod ansættelser men mod konkrete projekter (f.eks. udstillingen "Besat" og "Holocaust Undervisningscenter" samt samarbejde omkring Kvædens Gård med Esbjerg Museum).

Skole-kultursamarbejdet i Danmark fremadrettet

Kulturinstitutionerne gør et stort arbejde for at gøre sig attraktive for skolerne og tilpasse sig deres behov i lyset af Åben Skole og øvrige reformpunkter, og hvad enten man kalder sit undervisningsarbejde på institutionen skoletjeneste eller ej, har dette undervisningsarbejde generelt fået større bevågenhed de seneste år på både institutionelt, kommunalt og ministerielt niveau. Som skitseret i ovenstående har mange kommuner en skoletjeneste eller har lignende indsats med anden benævnelse. Dette arbejde er øget siden reformen, og kommunerne påtager sig i højere grad et ansvar for skole-kultursamarbejde, hvilket reformen også direkte pålægger dem.

Kommunernes rolle, metoder og betydning er blevet kortlagt og undersøgt i flere rapporter, der blandt andet peger på vigtigheden af kommunens engagement og rolle, med betydning for implementering af forløb og samarbejdsrelation mellem skole og kulturinstitution (f.eks. "Kommunernes understøttelse af kulturinstitutionernes undervisning", "Læring i den åbne skole", "Museet i den åbne skole"). Ud fra dette er det forventeligt, at kommunerne i stadig højere grad vil spille en rolle i iværksættelse af skole-kultursamarbejde. Skoletjeneste som både fænomen og institutioner har haft stor betydning for skole-kultursamarbejdet i Danmark. Det har været med til at skabe nogle rammer for og en prioritering af undervisningen i eksterne læringsmiljøer. Det har været af stor betydning både på institutionelt, kommunalt og nationalt plan, og de forskellige typer og modeller har bidraget til udvikling af skole-kultursamarbejdet over hele landet både før og efter folkeskolereformens ikrafttræden.

Materialer

1. Adriansen, Inge og Hyllested, Trine: *Museumsundervisningens historie*, Unge pædagoger, Nr. 1-2011
2. Boritz, Mette: *Museumsundervisning*, Syddansk Universitetsforlag, 2018
3. Folkeskoleloven – Bekendtgørelse af lov om folkeskolen, Kapitel 2, § 3, stk. 4, <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=196651>

4. Jubilæumsskrift Skoletjenesten, Esbjerg Kommune: *Esbjerg Skoletjeneste 40 år*, 2010
5. Skoletjenesten, *Da omvisning blev til undervisning*, nyhedsbrev, 18-09-2017, <https://www.skoletjenesten.dk/nyheder/da-omvisning-blev-til-undervisning>
6. Staack, Merete: "Har du ikke lidt meget fantasi? – Skoletjenesten i Københavnsområdet", i *Dansk Museumspædagogik i 25 År*, 1994
7. Kulturministeriet, *Udredning om museernes formidling*, 2006, https://kum.dk/uploads/tx_templavoila/Udredning%20om%20museernes%20formidling.pdf
8. Vestergaard, Poul, Mundtligt interview med Poul Vestergaard, 16.2.2018
9. Zipsane, Henrik; Fristrup, Tine; Lundborg, Maria Domeij og Grut, Sara: *Learning Museum Genbesøgt*, HistorieLab, 2017

Øvrig relevant læsning

1. Folkekirkens Skoletjeneste, <https://www.folkekirkensskoletjeneste.dk/skoletjenester/>
2. KL – Kommunernes Landsforening: *Læring i den åbne skole*, 2015
3. Knudsen, Gertrud Latif og Olesen, Marie Bonde: *Museet i den åbne skole. Læring fra partnerskabers udvikling af undervisningsforløb med anbefalinger til museer, skoler og kommuner*, Følgeforskningsrapport, HistorieLab, 2017
4. Kulturtjenesten, Lolland og Guldborgsund Kommuner, www.kulturtjenesten.dk
5. Mit Østfyn: <http://www.ostfynsmuseer.dk/undervisning/mit-oestfyn/>
6. MYRTHUE, Natur, Kultur & Læring, 17.2.2018, <http://myrthue.esbjergkommune.dk/myrthuegaard/om-os.aspx>
7. Nationalt netværk af skoletjenester, *Kommunernes understøttelse af kulturinstitutionernes undervisning. En kortlægning af nationale erfaringer fra skoler, kommuner, kulturinstitutioner og andre eksterne læringsmiljøer*, 2014
8. Nationalt netværk af skoletjenester, <https://skoletjenestenetvaerk.dk/>
9. SkiveDNA: <http://www.skivedna.dk/>
10. ULF i Århus, om deres inspiration, <https://ulfi aarhus.dk/ofte-stillede-sporgsmal-faq>